

Egy vállalkozás és egy könyv dicsérete*

Bori Imre

Miroslav Antić és Fehér Ferenc közös vállalkozása gyümölcset, a *Színec és szavak* című kétnyelvű versgyűjteményt, egyben ezt a szép kiadói és nyomdatechnikai vállalkozást fenntartás nélküli örömmel kell üdvözölnünk. Irodalmunk régen vajúdó, megoldást eddig nem leelő kérdéseire kapunk itt egyenes és célravezető választ, amely már gyakorlati megvalósulás is. Eddig nem egyszer sóhajtottuk: ha ezt vagy azt a verset, elbeszélést lefordítanák szerb-horvát nyelvre! Gyakran mondtuk összehasonlításként: ez a művünk megállná a helyét a jugoszláv irodalom nagy versenyében is, ha — ha szerb-horvát nyelven is olvashatnák! Most itt van egy szép könyv, amely húsz Fehér- és húsz Antić-verset tartalmaz magyar és szerb-horvát nyelven. Többet kaptunk vele, mint gondoltuk: nemcsak a szerb-horvát olvasónak szól, hanem a magyarnak is: a szellem, az érzés, a gondolat kétirányú

közlekedésének hídjá született meg, az első, amelyet, szeretnénk, még számtalan kövessen.

„A másnyelvűség ostoba válaszfaláról” van szó, ahogy Fehér Ferenc bekezdőjében tömören és nagyon találóan megállapította. A nagy népek költőinek elég az egynyelvűség, mert tudják, hangjuk úgy is messzire hallatszik, néha az egész világ figyeli őket. A vajdasági költő, mióta ez a fogalom megszületett, mindig visszhangtalansággal küzdött, mindig kicsinek érezte a teret, amelyben mozognia kellett, kevésnek a halló füleket, amelyek anyanyelve szavára megnyílhatnak; szüknek és alacsonynak azt a Parnasszust, amit sík vidékünk felkínálhatott neki. A nem teljes értékűség gondolata mindig felkorbácsolta vágyait a na-

* Fehér Ferenc és Miroslav Antić: *Színec és szavak* (Boje i reči), Forum kiadó, Noviszád, 1960.

gyobb közönség meghódítására, börtönre téve számára a nyelvet, amelyen alkotni tud, amelynek ritmusát, színeit oly természetesen olvasztotta életébe.

Hazánkban nem egyszer kísérelték meg megszólaltatni a vajdasági magyar irodalmat, a fel-fellobbanó érdeklődés iramja azonban hamar eltakarta a szemek elől a megszületett eredményeket, s mi annyira nem voltunk jó sáfárai ezeknek a szerény kezdeményeknek, hogy számba sem vettük őket, és úgy tűnik éppen ezért, hogy minden fordítási kísérlet egyúttal újramezélés is annak a munkának, amelyet irodalmunk megismertetése a szerb-horvát olvasóval jelent. A közösen átélt dolgos hétköznapi vonulnának be így szellemi életünkbe, mert megsokasodnának azok a pillanatok, amelyek ünneppé avatják az olyan vállalkozásokat is, mint amilyen Miroslav Antić és Fehér Ferencé is közös kötetük megalkotásában.

E kötet egyszerre fogja kézen a szerb-horvát és a magyar olvasót, egyszerre szól mind a kettőhöz, s éppen ezzel túlmutat a fordítás egyszerű tényén: mintegy beharangozója annak az újarcú kultúrpolitikának, amely életünk törvényeiből bontakozik ki, annak hatását viseli magán. Ha egymás fordításai nem udvariassági aktusok, lanya érdeklődés szülőttei lesznek, hanem a szükségyszerűség kényszere, az egymás megismerésének követelménye, akkor várhatunk csak termékeny találkozást nemcsak az iskolapadokban, a munkapadok mellett, szórakozva, hanem az elmélyült olvasás pillanataiban is.

Fehér Ferenc költői arcéle a vajdasági magyar olvasó előtt nem tűnik gazdagabbnak a köeteiben megismertnél és megszerettnél. A kiszemelt versekben egységes válogatási szempontot nem fedezhetünk fel, bár meglátszik a költő igyekezete, hogy elsősorban eddigi termése javát nyújtsa a szerb-horvát olvasónak. Legnagyobb számban tájversei szerepelnek s közöttük nem egy Fehér legszebb versei közül való, mégis egyhangúság, a monotóniának egy, a szomorkodást, me-rengést, borongást előtérbe helyező hangulata tör fel a magyar nyelvű szövegekből. Nem kerek és nem teljes az az arcél, amit az olvasó magában kialakíthat Fehér Ferencről, s ennek okát elsősorban a fordítható versek keresésében fedezhetjük fel. A válogatásnak gátat szabott az a tény, hogy

le kell a verseket fordítani, és ezzel olyan tényező szerepe vált uralkodóvá a versek megválasztásában, amelyért legkevésbé a költőt okolhatjuk.

Ennek az érzékeny és mégsem olvadó természetnek a szerb-horvát költészet formái között a fordító Miroslav Antić nem talált megfelelő, s így a szerb nyelven megszólaló Fehér-versek jesszenyines hangulatokba öltöznek; verseinek lejtése, amely sima volt és egy moll-hangú lágyságot, elérzékenyülést hordozott, keményebbé, darabosabbá vált, a fordításokból hiányzik a melegség, amely Fehér verseire annyira jellemző, de helyettük a költő verseiből hiányzó pengésszerű hang csendül meg, és eddig ismeretlen zamatú Fehér-versekkel ajándékozott meg bennünket a fordító. A fordítás ferdítés is, szegényítése az eredeti szövegnek. Természetesen Fehér versei is áttranszponálódtak Antić tolmácsolásában, szegényebbek lettek éppen abban, amit mi annyira a költőre jellemzőnek tudtunk, de gazdagodtak olyan színekkel, hangulatokkal, amelyeket, nem egyszer, szívesen hallottunk volna ki az eredetiekből is.

Antić úttörő munkát végzett azzal, hogy nem egy-két vers alkalmi fordításán, hanem egy szerény kötetnyin próbálta ki képességeit. S ha ebből a szempontból nézzük, már nem mondhatunk véleményt sikerült megoldásai, vagy rosszulhangzó sorai alapján. Egészében fordításkötete sikerült alkotás még akkor is, ha Fehér verseinek alapvető színeit, hangulatait gyakran megváltoztatta. Ezek a változtatások legkevésbé szubjektív szándékainak gyümölcsei, sokkal inkább tudható be a szerb-horvát nyelv természetének, a jugoszláv irodalom hagyományainak, mint magának a költőnek. Antić a szerb költészet viszonyában is merészséget mutatott azzal, hogy tartalmi és formai hűségre törekedett, sőt nem egy helyen ezt meg is tudta valósítani! A Tisza-parti vallomásokban olvashatjuk:

*Što tako cvetaš, čoveče — cvete?
Šta sa mnom činiš, beli svete?
Ko vredi sam i mali?*

*Telo ti korito tesano vrbavo.
U njemu sve od sudbine grbavo.
Na ledja se izvali.*

*Dug si imao ogroman jedan.
Bio si svakom bezglavo predan,
raspet od skitnji do nepokojja...*

S ha összevetjük ezt Fehér eredeti alkotásával, azt látjuk, hogy Antić feloldotta a vers tömörségét, súlyos, és a magyar költői nyelv hagyományaiba ágyazott szimbolikáját, ritmikája nyújtottabb, mint az eredeti, szótagszáma is több (van olyan fordítás is a kötetben, amelyben pont még egyszer annyi szótagúvá válik a vers, mint az eredeti), és mégis Antić keze nyomán olyan vers született, amelyet Fehérre jellemzőnek tarthatunk, amit költőnk is vállalhat. Vonatkozik ez a idézetünk második szakára, amely már-már az eredetivel egyenrangúan hat:

*Tested vájt fűzfateknő,
sorsod magábarejtő...
Terülj hát hanyatt!*

De olvashatunk kevésbé sikerült megoldásokat is:

*Az estékbe súgtam: népem,
Szavadat ki sem érti, —
Csak nagy szerelmed, én, a
Gyermeknyi, szomorú férfi.*

(Utam)

*Šaputao sam u večeri niz drum goli:
„Rodjeni moji, niko ne vidi vašu tugu
[duboku, —
Samo ja, jedan od vaših, samo ja što
[vas volim,
Ja, čovek od žalosti bele sa detinjstvom
[u oku.”*

Ezekben Antić nem Fehér verseinek hangulatához, szelleméhez ragaszkodott, hanem hűségesen elmesélte a vers képeit, és ezzel a ragaszkodásával lett leginkább hűtlenné eredeti céljaihoz éppen úgy, mint a fordított szöveghez.

Antić versei, amelyek a *Világ bal oldala* cím alatt jelentek meg, ötletekre épített költemények, pontosabban egy kísérletező költői kedv villanásai, amelyek ugyan nincsenek híjával szellemnek, fonákjáról látott jelenség-megmutatásoknak, de aligha bírnak olyan értékkel, hogy egy ilyen jellegű gyűjteménybe kívánkozzanak. Sokkal szerencsésebb megoldásnak tűnt volna, ha Antić is válogat eddig megírt verseiből, és legjavát mutatja be költői termésének. Ezek a versek Antić szelle-

mének új villanásai ugyan, de aligha folytathatók, olyan út ez, amelyen a költő zsakutcába fut.

Fehér hajlékony tolmácsa Antić verseinek, annál is inkább, mert a szövegek nem állították nehezebb fordítói erőpróba elé, s az ő fordításában már nem egy Antić verset olvashattunk eddig is. Fordításai között is akadnak azonban kevésbé sikerülnek: gondoljunk csak a *Lőporraktár* címűre:

*Pušenje
strogo
dozvoljeno*

*A dohányzás
szigorúan
engedélyezve*

Meg kell említenünk azt is, hogy Antić versei éles ellentétben állnak Fehéréivel, s így a kötet összehatása diszsonáns ugyan, de nem bántó, hanem érdekes hangulati hatásokat tud kiváltani az olvasóban. A Fehér verseiben uralkodó érzelmesség és az Antić verseiből feltörő cinizmussal elegyített „szobor-rombolás” hangulata egymást kiegészíti: Antić is hajlamos érzelmességére, s Fehértől sem idegen Antić pillanatnyi, fonákságokat bemutató, sarkító cinizmusa, hiszen nem egy versében felfedezhetjük ezeknek csíráját is.

Megjegyzéseink és kifogásaink nem az ünneprontás szándékából kerültek papírra, hanem azért, hogy a következő ilyen vállalkozást figyelemztessük azokra a veszélyekre, amelyek leselkednek rá. Örömrünk osztatlan, mert tudjuk, hogy az úttörés, a pionírmunka nem szokott hibátlan lenni. De nincs szebb, mint ilyen úttörésre vállalkozni. A könyvről eddig olvasott ismertetőik mindegyike a dicséret és a bírálat közötti ingadozás jegyében íródott. Mi is örülünk e kötetnek, amely könyvként is nagyon szép, de nem volna igazságos, ha szemmet hunynánk a szépséghibák felett. S nem írunk le közhelyet, ha azt mondjuk, hogy éppen a tökéletes könyv zavart volna bennünket abban az élvezetben, amit e kötet nyújt eredeti verseiben és a fordításokban egyaránt.